

MARIÁN SEKERÁK

Úvahy o charaktere a metodológii súčasnej politickej vedy

Úvod

Azda najznámejší slovenský národný buditeľ Ľudovít Štúr sa v jednej zo svojich statí s názvom „Kde leží naša bieda?“ usiloval identifikovať príčiny zaostávania slovenského národa svojej doby. Jednu z takýchto príčin nachádza okrem iného aj v nerozvíjaní materskej reči, jej násilnom potláčaní a v nedostatku osvety. V predkladanom diskusnom príspevku sa budem – podľa Štúrovho príkladu – takisto usilovať o rozpoznanie hlavných determinantov stagnácie, resp. rozvoja. Na rozdiel od spomínanej state však centrom pozornosti v tomto texte nebude národ, ale vedecká obec, ba lepšie povedané veda samotná. Inkoherencia a nedostatok kooperácie v súčasnej politológii nášho geografického priestoru predstavuje vážnu prekážku v jej ďalšom prograse. Po dynamickom vzostupe disciplíny po jej „vzniku“ (či presnejšie: obnovení staršej – českej – predvojnovnej tradície) začiatkom 90. rokov minulého storočia sme svedkami jej stagnácie svojho druhu.¹ Kvantita je uprednostňovaná pred kvalitou, poctivosť a reálny prínos vedeckého bádania sú odstrávané bokom v úmysle produkovať čo najviac tzv. vedeckých výstupov, ktorých kvalita býva niekedy ak nie výrazne neuspokojivá, tak prinajmenšom kolísavá. Spolupráca politológov na spoločných projektoch nielen cez hranice, ale aj v rámci jedného štátu je slabá, sieť kolegiálnych väzieb a vzájomnej výmeny poznatkov takmer neexistuje.² Výstižné sú v tejto súvislosti slová Pippy Norrisovej: „*Pre tých, ktorí veria, že kozmopolitnejšia politická veda povedie k väčšiemu intelektuálnemu obohateniu, posilneniu všeobecných teórií a k väčšej medzinárodnej vzájomnej výmene vnútri disciplíny, sú výsledky znechucujúce. Prostriedky, ktorými disponujeme nám nepochybne umožňujú jednoduchšiu komunikáciu, no o tom, či naozaj dokážeme prekonať a zničiť hranice národnej politickej vedy, musíme pochybovať*“ (Norris, 1997: 33). Ruka v ruke so slabou kooperáciou kráčajú aj nedostatky v metodologickej príprave budúcich profesionálov, politických vedcov, na našich univerzitách a vedeckých pracoviskách.

Pokusom poukázať na spomínané nedostatky, ako aj na otázky týkajúce sa vedeckého charakteru politológie, sužujúce jej hlavných protagonistov, politológov, je práve táto, prevažne

¹ Bližšie o historickom vývoji českej/československej politickej vedy pozri napr. ŠANC (2009), HOLZER, PŠEJA (2007), KOPER (1998).

² V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že význačnou výnimkou sú kongresy českých politológov (v r. 2012 zaznamenali na Filozofickej fakulte Univerzity Hradec Králové svoje piate pokračovanie; šieste sa bude konať na Univerzite Karlovej v r. 2015), na ktorých sa zúčastňujú aj početní politickí vedci z iných krajín, Slovensko nevynímajúc. Pozitívne tiež treba hodnotiť začínajúcu sa spoluprácu profilových slovenských politologických periodik (pozri ŠTEFANČÍK, 2012).

úvahovo ladená stať. Zameriam sa v nej najmä na problematiku metodológie, ktorá je v slovenskom (a o niečo menej i v českom) prostredí odsúvaná na okraj, záujem o ňu je minimalizovaný, pričom nie je dostatočne doceňovaný jej význam pre vedeckú prácu.³ Kým ešte v 60. rokoch 20. storočia prebiehala napríklad v československom prostredí teoretická diskusia o celkovom smerovaní a základnej vedeckej orientácii politológie na stránkach časopisu *Nová mysl*,⁴ dnes sa nielen v tejto geografickej oblasti javí ako potrebná diskusia predovšetkým o metodologických otázkach už etablovanej politickej vedy. V tomto zmysle sa už črtá istý náznak snáh o prekonanie už naznačeného neutešeného stavu v podobe celého radu zaujímavých prác (Škaloud, 2000; Říchová, 2004, 2006; Drulák, 2008; Ondria, 2010; Kouba, 2011). Tie sú však skôr iba ojedinelým javom a sú (až na pár výnimiek) prevažne prvotnými pokusmi na náročnej ceste dozrievania metodologickej práce politológov. V tomto texte sa napokon sústredím aj na aktuálny trend v tejto oblasti, ktorým je kvantitatívny výskum, pričom pozornosť zameriam aj na potenciálny prínos exaktných vied do politickovedného výskumu, ktorý reprezentujú napr. experiment či internetový prieskum. Podobne ako Štúrov text aj tento práve predkladaný identifikuje nedostatky v podobe nedostatočného rozvíjania (vedeckého) jazyka, teda našej, takpovediac „materinskej“ reči, a v nedostatku metodologickej osvety medzi výskumníkmi z oblasti politológie. Verím, že skromný cieľ tohto príspevku, totiž posunúť sa ďalej v diskusii o povahe politickej vedy, obsah nasledujúceho textu splní.

Umenie alebo veda?

Široká rodina sociálnych vied reprezentuje zoskupenie rôznorodých vedných disciplín, ktoré „nie sú len vedami o ľudských sociálnych systémoch, ani len vedami o konaní, o ľudskej životnej činnosti“, ale ich špecifickým predmetom sú „ľudské sociálne systémy a ich artefakty, ktoré sú výsledkom súhrnného ľudského konania“ (Černík, Viceník, 2011: 21). Politológia, „mladá veda so starou tradíciou“ (Kulašik, 2007: 18), patrí medzi ne. V súčasnosti predstavuje globálne etablovaný spoločenskovedný odbor s definovaným predmetom výskumu, teoretickým a metodologickým aparátom a dokonca aj so širokým množstvom subdisciplín. Disponuje pevnými základmi vo filozofickej, ale aj empirickej tradícii. Jej vedecká tradícia je však, ako naznačuje úvodný citát, relatívne nová. Tomu zodpovedá aj stav výskumných metód, ktoré politickí vedci využívajú vo svojej práci. Napriek tomu, že A. Heywood (2008: 33) nachádza počiatky vedeckého výskumu v politológii u Karla Marxa, skutočnému rozvoju tohto typu poznávania dochádza až v prvej polovici 20. storočia. Pôvodne sa chápala len ako veda o štáte (*Statswissenschaft*), no postupne, v rozmedzí rokov 1920 – 1945, sa od pomerne konzervatívne ponímanej štátovedy prešlo k novej, autonómnej vede o politike a spolu s tým i k jej inštitucionalizácii (porov. Černík, Viceník, 2011: 22). „Použitie vedeckých metód pri štúdiu politického správania bolo zjavné počas formálnych rokov a postupne sa stalo bežným v priebehu 20. rokov. Počnúc tridsiatymi rokmi bol záväzok vedeckého štúdia politického správania pevne ukotvený, niekoľko desaťročí predtým, než sme začali búrlivú diskusiu o tzv. behaviorálnej revolúcii“ (Bond, 2007: 904). Prá-

³ Jedným z dôkazov takejto marginalizácie je nepochybne aj početnosť štúdií venovaných tejto problematike (porov. ŘÍCHOVÁ, 2004: 74).

⁴ J. KOPER (1998: 99 – 106) vymedzuje v uvedenom historickom úseku našich dejín celkovo šesť základných koncepcií vo vzťahu k postaveniu politickej vedy v systéme vied a vtedajšej spoločnosti.

ve ona, „ako časť oveľa širšieho intelektuálneho posunu, ktorý ovplyvňoval spoločenské vedy od začiatku 20. storočia“ (Ondria, 2010: 35) so sebou priniesla okrem iného exaktný (alebo prinajmenšom exaktnejší) výskum, kvantifikáciu poznatkov a aplikáciu metód prírodných vied, čím uskutočnila krok smerom k tzv. hard science (porov. Lowi, 1992: 3). Bol to David Easton, koryfejský behaviorizmus, ktorý jeho stúpcov v čase ich búrlivého vzostupu vyzýval, aby sa pokúsili „vytriediť dôležité aspekty politického života do podoby merateľných jednotiek analýzy, jednotiek, ktoré budú jasné a odlišiteľné a pripraví cestu následnému výskumu“ (Easton, 1957: 115). „Pretože podstatou behaviorizmu je viera, že štúdium politických fenoménov môže byť reálnou vedou, táto zmena orientácie vnútri disciplíny znamenala zmenu v metódach štúdia“ (Lal Goel, 1988: xi). Výskumné dáta začali byť analyzované pomocou matematických a štatistických techník, pričom postupne sa k nim pridala aj experimentálna metóda.

Empirický prístup rozdeľuje prakticky dodnes politických vedcov, ktorí si ho na jednej strane osvojili a považujú ho za jediný možný smer výskumu, alebo ho na strane druhej takmer dogmaticky odmietajú, čo je prípad prevažne prívržencov politickej filozofie. Ako sa domnievajú V. Černík a J. Viceník (2011: 17 – 18), „prvý sa neúspešne pokúšal vysvetliť spoločenský život na báze prírodných zákonov, druhý zasa – práve tak neúspešne – hľadal riešenie v nahradení vedeckého vysvetlenia intuitívnym chápaním a hermeneutickou interpretáciou (textov)“. Podľa M. Martinkoviča (2007: 13), zástancu druhej zo zmienovaných názorových pozícií, „pokrok v oblasti prírodných vied sa chápal ako výzva na mechanickú aplikáciu ich metodológie aj na oblasti výskumu spoločenských vied, ktorých ústredným predmetom je však špecifický ľudský svet. (...) Týmto spôsobom sa univerzálnou aplikáciou vedeckej paradigmy experimentálnych vied na sociálnu realitu mala dosiahnuť obdobná úroveň objektivizácie a pokroku poznania spoločnosti, ako je to v tých oblastiach vedy, kde je poznávajúci subjekt od objektu jasne oddelený. Metóda sa tak stala ústredným kritériom vedy, pretože tá sa viac ako na otázky predmetu a metód koncentrovala na praktické ciele politiky. Transformácia účelu vedy z praktického poznania skutočnosti na striktné dodržiavanie metodického postupu prispela k strate orientácie človeka v spoločenskej realite – a to pod tlakom obrovského množstva pre zmysel politického či občianskeho života síce irelevantných, ale metodologicky overiteľných informácií. To, že sa takto konštruovala veda o človeku a spoločnosti, viedlo aj k vzniku následného problému s legitimitou modernej politickej vedy“. Taktiež W. J. Stankiewicz (2003: 156 – 157) upozorňuje na dopady „scientivistického obratu“ na vývoj politológie, keď tvrdí, že „mnohí z tých, ktorí by inak pôsobili na poli teórie, rozhodli sa radšej pre behavior(al)izmus. Pochybnosti, akým umožňuje scientizmus vzniknúť ohľadom nástrojov a metód analytika nevyhnutne motivujú, aby sa rozhodol pre to, čo sa zdá byť vedou a odsunul bokom, čo vyzerá ako číra ‚akademická‘ filozofia. Tento prístup je navyše ešte posilnený tým, že ľudia, ktorí ‚vedeckých‘ politológov zamestnávajú, dávajú prednosť ich ‚praktickému‘ poznaniu skôr, než ‚nepraktickej‘ teórii politických filozofov.“

Na základe uvedených preferencií sa napokon vyprofilovali dva hlavné teoretické prístupy v politickej vede, a to normatívny a empirický (porov. Landman, 2003: 15). Zatiaľ čo normatívna teória „objasňuje, aké by veci v spoločnosti mali byť“ (tamže), empirický smer sa usiluje „ustanoviť kauzálne vzťahy medzi dvoma alebo viacerými konceptmi v úsilí vysvetliť výskyt pozorovaných politických fenoménov“ (tamže; pozri tiež Ondria, 2010: 135).⁵

⁵ Pozoruhodnú úvahu o vzájomnom vzťahu normatívneho a empirického smeru v politológii, predovšetkým o nevyhnutnosti existencie politickej teórie, ponúkol Brian Barry vo svojej prednáške pri príležitosti prevzatia prestížnej Ceny Johana Skytteho za pokrok v politickej vede (pozri BARRY, 2002).

Napriek existencii týchto prinajmenšom dvoch výskumných prúdov „*politická veda ako disciplína nebyva vždy považovaná za vedeckú*“ (Ondria, 2010: 136). Dôvodom je množstvo problémov, ktoré sú s politickovedným výskumom inherentne spojené. Andrew Heywood (2008: 37) ich zhrňa do troch bodov. Po prvé ide o problém dát, resp. samotného predmetu skúmania. Politika ako špecificky ľudské konanie neumožňuje vždy naplno odkryť všetky navonok neraz skryté či „zahmlené“ súvislosti, ktoré sa jej týkajú. Umožňuje poznávať len čiastkovo, takpovediac skladať mozaiku len z malých zlomkov: „*To, čo sa môžeme o individuálnom správaní dozvedieť, je obmedzené a povrchné*“ (Heywood, 2008: 37). Platí teda, že „*objekt skúmania pre politológov sa odlišuje od objektov skúmania v iných vedných disciplínach, je zložitejší, menej dostupný a záplava informácií má často skôr zakrývajúci, než odhaľujúci charakter*“ (Škaloud, 2000: 18). Aj tu však platí názorová pluralita a to, čo niektorí považujú za obmedzujúcu skutočnosť, iní vyzdvihujú ako nevyhnutnú podmienku relevancie akéhokoľvek seriózneho politologického výskumu. Práve tak sa javí Martinkovičovo tvrdenie, podľa ktorého „*prehliadnutie faktu, že spoločenská realita je vytváraná človekom ako slobodne sa rozhodujúcim a hľadajúcim subjektom spoločenského života, sťažuje dosahovanie relevantných výsledkov v politickej vede*“ (Martinkovič, 2007: 15). Práve tento aspekt môže z politológie učiniť vedu, ktorá je dokonca „*tvrdšou vedou, než takzvané hard sciences, pretože (v nej; doplnil M. S.) čelíme neprirodzenému prostrediu vyžadujúcemu úsudok a zhodnotenie*“ (Lowi, 1992: 5; polotučnou kurzívou zdôraznené v origináli).

Druhým problémom, ktorý sa pred politickým vedcom vynára, je podľa Heywooda „*existencia skrytých hodnôt*“ (op. cit.: 37). Ak je aj politológ úspešný v zbere dát, pri ich analyzovaní naráža na problém ich prepojenia s hodnotami. Je to tak preto, lebo „*teórie sa vždy budujú na základe predpokladov o ľudskej prirodzenosti, ľudskej spoločnosti, role štátu atď., ktoré majú skryté politické dôsledky*“ (tamže). Aj P. Kulašik (2007: 49) v tejto súvislosti upozorňuje na „*konzervačnú funkciu ideológie, ktorá pôsobí aj na politickú vedu*“. Odporúča preto „*odlišovať každodenný reálny vplyv ideologického systému na vedu a schopnosť vedy sebareflexie, t. j. schopnosť vedy prekračovať ideologické obmedzenie prostredníctvom otvorenosti svojich hraníc*“ (tamže). Dokonca ani taká na prvý pohľad objektivizujúca vedecká teória, akou sa javil behavioralizmus, nemusí byť „*naozaj a exaktne schopná jednoznačne oddeliť normy od faktov, čím môže prispievať spätne k uplatneniu predpojatých hodnotení pod zdaním vedeckej objektivity*“ (Martinkovič, 2007: 29).

Poslednou, treťou prekážkou je problém neutrality a objektivity v spoločenských vedách vo všeobecnosti, čiže hrozba osobnej predpojatosti výskumníka. A. Heywood (op. cit.: 37) sa domnieva, že neutrálnosť politologického výskumu je – na rozdiel od napr. výskumu prírodných vied – nemožná. „*Nech už politológiu definujeme akokoľvek, zaoberá sa otázkami, ktoré sa týkajú štruktúry a fungovania spoločnosti, v ktorej žijeme a v ktorej sme vyrastali. To znamená, že (prírodovedecká) objektivita v zmysle úplnej nestrannosti či neutrality nevyhnutne zostáva v politologickej analýze nedosiahnuteľným cieľom, nech už sú naše výskumné metódy akokoľvek rigorózne*“ (tamže). Podľa Stankiewiczza (2003: 157) dokonca musia spoločenské vedy kvôli postoju vedeckej objektivity vziať na seba podobu relativizmu.⁶ Omnoho extrémnejším prípadom

⁶ Nie nepodobné slová volí aj P. ONDREJKOVIČ (2008: 48): „*...vedec, výskumník nestojí nikdy pri analýze sociálnych fenoménov, mimo predmetu výskumu (na rozdiel od výskumu v prírodných vedách), ale je sám členom spoločnosti, niekedy aj súčasťou predmetu výskumu. Opisovanie sociálnych skutočností nemôže byť bezhodnotové, napr. už aj preto, lebo výskumník či chce alebo nie, musí vyberať a používať jazyk a zmysluplné pojmy, ktorými uskutočňuje deskripciu alebo vysvetlenie, čo je implicitne hodnotiace*“.

je prekryvanie praktickej politiky a politickej vedy, keď hrozí, že politológia sa zmení na slúžku politiky a z politológa ako „*agenta vplyvu*“ a zmien sa môže stať „*apologét deštrukčnosti*“ (porov. Kulašik, 2007: 51). Pokusy o prekonanie tohto problému vo výskume a s ním spojené dosiahnutie absolútnej neutrality sa spájajú najčastejšie s Weberovým konceptom „*Postulat der Wertfreiheit*“ či prinajmenšom s Popperovým falzifikacionizmom, podľa ktorého „*vo vede nemôžu existovať žiadne tvrdenia, ktoré nemôžu byť testované a tiež ani žiadne, ktoré nemôžu byť v princípe vyvrátené falzifikáciou niektorých z nich vyvoditeľných záverov*“ (Popper, 1997: 27).⁷ Paradoxne, je to práve Karl Popper, ktorý na jednej strane „*zdôrazňuje striktné rešpektovanie nestrannosti vo výskume*“ (Ondrejkovič, 2008: 48), na strane druhej však konštatuje, že „*objektívny a nestranný vedec nie je ideálny vedec*“, že „*bez vášnivosti to nejde a už vôbec nie v čistej vede*“ (Popper, K.: Die Logik der Sozialwissenschaften. In: Adorno *et al.*: Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie. Neuwied, Berlin: Luchterhand, 1972, s. 114; cit. in Ondrejkovič 2008: 48). V tejto súvislosti treba poznamenať, že hodnotová neutralita už nie je celkom reálna ani mimo sociálnych vied. Aktuálnym problémom, ktorý sa vynoril v priebehu ostatných rokov v biológii, je napr. dilema týkajúca sa výskumu kmeňových buniek odobratých z ľudských embryí. Bioetika, ktorá sa zaoberá aj touto citlivou oblasťou medicínskeho výskumu, dokazuje, že apriórne vylúčenie subjektívnych hodnotových súdov nie je možné ani v takýchto exaktných vedách. Pokiaľ sa vrátíme k politickej vede, J. Škaloud síce pripúšťa, že „*ideologizujúceho vplyvu sa niekedy zbavujeme ťažko iba preto, že sme s ním žili skôr a považujeme ho za správny*“ (Škaloud, 2000: 11), na druhej strane však upozorňuje, že hoci vplyv ideologického postoja u politológa nemožno vylúčiť, „*mal by byť schopný počítať s tým, že teoretické východisko môže byť odlišné od jeho ideologického zamerania*“ (tamže). Inak povedané: „*Vedecké výpovede nesmú byť ovplyvnené predstavami, ktoré sú želaním výskumníka*“ (Ondrejkovič, 2008: 47). Závery akéhokoľvek uskutočneného výskumu by nemali prekvapíť nijakého politického vedca. Nie je správne (a zo striktno vedeckého hľadiska ani možné) pracovať vo výskume metódou prvotného stanovenia toho, čo chceme vo finálnej fáze skúmania objaviť, na čo „*chceme prísť*“. Dôsledne teda treba rozlíšiť stanovovanie hypotéz či formuláciu cieľa výskumu od skutočného výsledku výskumu, ktorý môže mať – hoci je to v spoločenských vedách skôr výnimočné – charakter väčšieho či menšieho prekvapenia, ba možno povedať: charakter objavný. Prvok prekvapenia je pre vedu takpovediac *raison d'être*. V tejto súvislosti je výstižné aj konštatovanie Karla R. Poppera o vedeckom bádání vo všeobecnosti, keď upozorňuje, že „*veda nikdy nesleduje iluzórny cieľ urobiť svoje odpovede definitívnymi, ba ani pravdepodobnými. Postupuje skôr k nekonečnému a napriek tomu dosiahnuteľnému cieľu: stálemu objavovaniu nových, hlbších a všeobecnejších problémov a podrobovaniu našich vždy kusých odpovedí stále obnovovaným a stále prísnejším testom*“ (Popper, 1997: 306).

Bez ohľadu na spomínanú trojicu prekážok politickovedného výskumu existujú podľa Todda Landmana (2003: 13 – 14) ešte dve špecifiká, ktoré ho odlišujú od prírodných vied. Prvým je absencia možnosti experimentovania. Hoci aj v niektorých prírodných vedách je táto technika nemožná (napr. astronómia, seizmológia), pre politológiu to, zdá sa, platí dvojnásobne. Je napríklad nepredstaviteľné znovu uskutočniť tie isté voľby v tej istej krajine s tými istými kandi-

⁷ Pozoruhodné je aj iné Popperovo konštatovanie z predhovoru k 3. nemeckému vydaniu jeho Logiky vedeckého skúmania: „*Približovanie k pravde je možné. Taká bola moja odpoveď na epistemologický pesimizmus. Dal som ale tiež odpoveď na epistemologický optimizmus: bezpečné a isté vedenie nám je odoprené. Naše vedenie je kritickým hádaním; sieťou hypotéz; tkanivom domniek*“ (POPPER, 1997: XXX).

dátmi a voličmi, avšak s využitím odlišného volebného systému, aby sme tak mohli pozorovať prípadné odlišnosti. Opakovanie javov umožňuje zovšeobecňovanie, čo zas napomáha predikcii. Zároveň platí, že ani opakovateľnosť nie je postačujúca na presvedčivé kauzálne zovšeobecnenie (McGraw, 1996: 775). Napriek tomu, že experiment, rovnako ako simulácia,⁸ „nie sú rozšírenými metódami politickej vedy“ (Štefančík, 2005: 9),⁹ aktuálne výzvy viacerých (predovšetkým kvantitatívne orientovaných) politických vedcov (napr. McGraw, 1996; Morton, 1999; Druckman *et al.*, 2006) smerujú práve k uplatneniu takýchto techník, ako bude zdôraznené ďalej ešte podrobnejšie.¹⁰

Druhé zo spomínaných špecifik spočíva v tom, že „v spoločenských vedách zrejme neexistujú také zákony, ktoré by platili vždy a všade, nezávisle od podmienok, ako predpokladá klasická teória zákona“ (Černík, Viceník, 2011: 7). Vedecké zákony sú totiž také tvrdenia, „ktoré neodkazujú na nejaké individuálne, obmedzené časopriestorové oblasti. Sú formulované tak, aby neobsahovali žiadne ohraničené oblasti (dosahu) aplikovateľnosti“ (Ochrana, 2009: 78). To, čo je napr. vo fyzike či chémii trvalo platné a nespochybniteľné, ako, povedzme, gravitačná sila Zeme či bod varu vody pri 100 °C, je v politickej vede možné nájsť len s ťažkosťami. „Experimentovanie a opakovateľná empirická verifikácia dáva teóriám v prírodných vedách status zákonov...“ (Landman, 2003: 14).¹¹ Zároveň však treba dodať, že „ani v prírodných vedách si nemôžeme byť úplne istí, či naše zákony sú skutočne univerzálne platné alebo či platia iba pre určité obdobie alebo iba pre určité oblasti“ (Ochrana, 2009: 78). Tak ako v prírodných vedách, aj v politickej vede môžeme identifikovať prinajmenšom trojicu viac-menej akceptovaných, univerzálnych zákonov: Michelsov železný zákon oligarchie, Duvergerov zákon objasňujúci vzťah medzi volebnými a straníckymi systémami¹² a tzv. zákon demokratického mieru, podľa ktorého liberálne demokracie medzi sebou nevedú vojny. Presvedčenie o ich univerzálnej platnosti však môže hraničiť s osobnými preferenciami toho-ktorého politického vedca alebo dokonca s jeho vlastnou vierou, ako o tom svedčí výrok J. Bonda: „Verím, že zatiaľ čo existuje isté umenie politiky, sú tu tiež základné zákony vysvetľujúce politické správanie, a tieto zákony môžu byť objavené prostredníctvom vedeckých metód“ (Bond, 2007: 898). Platí teda, ako zdôrazňuje F. Ochrana, že v sociálnom bádani ostáva otázka univerzality a formy spoločenských zákonov

⁸ Ktorú „je možné okamžite spochybníť, pretože nezodpovedá skutočnosti. Jej závery sú fiktívne a v reálnom živote ľahko spochybniteľné“ (ŠTEFANČÍK, 2005: 8).

⁹ Takou je podľa R. Štefančíka (2005: 9) predovšetkým komparácia.

¹⁰ Je paradoxné, že prvá súhrnná publikácia venovaná uplatneniu experimentu v politológii bola vydaná už v r. 1966. Autori monografie s názvom *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research* sú Donald T. Campbell a Julian C. Stanley (pozri ŘÍCHOVÁ, 2004: 69). Jedna z prvých štúdií využívajúcich experiment v politickej vede je ešte staršia, pochádza z r. 1926 (GOSNELL, H.: An experiment in the stimulation of voting; In: *American Political Science Review*, 20: 869 – 874).

¹¹ Pozoruhodnú pripomienku vznáša v tejto súvislosti T. Dunning, podľa ktorého „prírodné ‚experimenty‘ sú pozorovateľskými štúdiami, nie skutočnými experimentmi: výskumník nemôže a zvyčajne ani nedokáže manipulovať s politickým a sociálnym svetom...“ (DUNNING, 2008: 290).

¹² V skutočnosti rozlišujeme Duvergerov zákon a Duvergerovu hypotézu. „Duvergerov zákon hovorí, že systém relatívnej väčšiny s jednomandátovými obvody nahráva systému dvoch strán. Duvergerova hypotéza tvrdí, že dvojkoľový väčšinový a proporčný volebný mechanizmus nahrávajú systému viacerých strán“ (RYBÁŘ, 2010: 48). Aj M. Rybář uznáva, že tento zákon je „jeden z mála zákonov sociálnych vied (v zmysle, akom sa tento výraz používa v prírodných vedách)“ (tamže). Zaujímavé zistenia v súvislosti s Duvergerovou hypotézou (hypotézami) prináša vo svojom článku Jakub CHARVÁT (2009), kde tvrdí (na s. 105), že „psychologický účinok ovplyvňujúci stratégie voličov i strán je menej preukázateľný než účinok mechanický, čím sa očakávania predložené Duvergerovými hypotézami nepotvrdzujú“.

naďalej otvorená (*op. cit.*: 78). Od zákonitostí vývoja obsiahnutých v načrtnutých politickovedných zákonoch sa odvíja aj predikcia tohto vývoja v blízkej či vzdialenej budúcnosti. Tak ako na základe gravitácie dokážeme s istotou konštatovať, že každé teleso, ktoré v gravitačnom poli Zeme voľne podrobíme tejto sile, padá smerom na jej povrch, aj zákony politológie nám musia poskytnúť istotu v opise budúceho vývoja. Odhliadnuc od spornosti charakteru prinajmenšom posledného z nich (demokratický mier), ani všetky tri zákony dohromady nám neumožňujú postihnúť všetky varianty a odchýlky vývoja takého komplexného a viacrozmerného javu, akým je politika. Prognostická funkcia je síce neoddeliteľnou súčasťou balíka funkcií, ktoré politická veda plní (porov. Lid'ák, Koganová, 2000: 23 – 24; Kulašik, 2007: 50), no naďalej ostáva „Achilovou päťou“ nielen tejto, ale aj všetkých ostatných spoločenských vied.

Na záver tejto časti sa ako hodné spomenutia javí Bondovo rozlíšenie charakteristík, ktoré považuje za symptomatické pre každú vedu. Za kľúčové aspekty každej vedeckej metódy označuje: dichotómiu faktov a hodnôt (čo je faktor totožný s druhým problémom politológie podľa Heywooda), systematické pozorovanie empirických skutočností a s ním spojenú spoľahlivosť a opakovateľnosť, kvantifikáciu, testovanie hypotéz a budovanie teórií, popperovský falzifikacionizmus (teda vyvrátiteľnosť hypotéz) a zovšeobecňovanie (pozri Bond, 2007: 899 – 900). Ako bolo spomenuté vyššie, bola to práve behaviorálna revolúcia, ktorá sa stala akousi „novou politickou vedou“ (porov. Easton, 1957: 112 a 113; Říchová, 2006: 29; Martinkovič, 2007: 28) a znamenala „zvedčenie“ dovtedy prevažne výlučne normatívne orientovanej politickej vedy. Ako však konštatuje J. Bond, jemu samému sa javí „menej ako revolúcia a viac ako trend vyvíjajúci sa už od počiatku“ (*op. cit.*: 904).¹³

Tri dominantné metódy v súčasnej politológii

V súvislosti s metodológiou treba hneď na úvod tejto časti poznamenať, že politológia nevytvorila nijaký vlastný metodologický aparát, naopak, recipovala a naďalej ho recipuje z iných disciplín: „Nič také ako politologická metóda či metóda medzinárodných vzťahov neexistuje. Existujú iba metódy a metodológie, ktoré sa v týchto odboroch a v mnohých iných obvykle používajú, predovšetkým prípadové štúdie a komparatívne prípadové štúdie, a ktoré si preto zaslúžia označenie ‚klasické nástroje politológie‘“ (Drulák, 2009: 80).¹⁴ Samotná politológia je „vedou multiparadigmatickou, vedou, ktorá ponúka paralelne mnoho interpretačných východísk, mnoho

¹³ Zároveň vtipne dodáva: „Viem, prestanem učiť svojich študentov, že vedecké štúdium politiky začalo v 60. rokoch“ (BOND, 2007: 904).

¹⁴ Rovnako alebo podobne sa vyjadruje aj ŠTEFANČÍK (2005: 8): „Politológii sa dodnes nepodarilo predstaviť vedeckej obci vlastnú metodológiu. Na svoj výskum používa metódy iných vedných disciplín“, LID'ÁK a KOGANOVÁ (2000: 20): „Politológia nemá svoju špecifickú metódu skúmania, ale využíva prevažne metódy rozpracované a aplikované v iných vedných disciplínach“, ŘÍCHOVÁ (2004: 60): „...politická veda ako špecifická spoločenskovedná disciplína žiadne ‚vlastné politologické‘ metódy nemá. Tie, s ktorými pracuje, si vypožičiava od iných spoločenských vied“, ŠKALOUDEK (2000: 9): „Nejde teda iba o jednu výlučnú vedu, práve ako nejde o jednu výlučnú vedeckú metódu. Nie je to ani možné. Charakter a šírka skúmanej problematiky to nedovoľujú“, BECK (2000: 651): „Hoci politické problémy sú určené našimi politickými otázkami, slobodne používame akékoľvek metodologické riešenia, ktoré sú dostupné. Takto politická metodológia voľne čerpá z ekonometrie, psychometrie, sociológie a štatistiky“, a tiež ADAMOVIČ *et al.* (2001: 127): „O metódach politológie platí to isté, čo o metódach ostatných spoločenských vied. Každá veda vyžaduje viac než jednu metódu a zároveň jedna a tá istá metóda môže byť aplikovaná v mnohých vedách“.

riešení. O žiadnom z nich sa preto nedá jednoznačne vyhlásiť, že je z hľadiska vedeckého poznania tým jediným správnym, pravdivým“ (Říchová, 2006: 18). Ako poznamenáva David Robertson (2004: 389), „*techniky tejto disciplíny sa pohybujú v rozmedzí od vysoko matematických a štatistických analýz objektívnych dát, cez prevažne žurnalistické deskriptívne vysvetlenia politických inštitúcií alebo takmer etnografické opisy zahraničných politických kultúr; k logickým a konceptuálnym analýzám politickej morálky*“. Na základe uvedeného preto nemožno súhlasiť s tvrdením, podľa ktorého v politológii „*neexistujú konkrétne metodologické postupy uplatňované pri štúdiu*“ (Ondria, 2005: 23).

Prakticky každá politologická metóda je zameraná na poznanie politickej skutočnosti a jej zmenu (porov. Adamová *et al.*, 2001: 127). Napriek ich značnej pestrosti v ostatnom čase vystupujú v rámci výskumu do popredia predovšetkým tri, svojou podstatou značne odlišné: komparatívna analýza, žurnalisticky ladená deskripcia politických javov a kvantitatívne metódy, zahŕňajúce matematické, štatistické a ekonometrické modelovanie. Prvá z nich si udržiava status najtypickejšej a zároveň najstaršej v politológii používanej metódy (porov. Ondria, 2010: 147). Za svoju popularitu vďačí sebe vlastnej flexibilitate, ako aj relatívne veľkej miere objektivity. Je pokladaná „*za náhradu experimentu*“, pretože „*znižuje riziko etnocentrizmu, precenenie jednej vybranej vzorky príkladu v celkovom kontexte štúdia určitých procesov a vzťahov medzi prvkami (politického) systému*“ (Říchová, 1997: 4). Zároveň „*umožňuje zovšeobecnenie, formulovanie hypotéz, koncepcií a teórií týkajúcich sa vzťahov medzi jednotlivými politickými fenoménmi*“ (tamže). T. Landman (2003: 4 – 10) identifikuje a následne objasňuje presne štyri ciele tejto metódy: a) kontextuálnu deskripciu, b) klasifikáciu, c) testovanie hypotéz a d) predikciu. Ako je zjavné, každý z nich v sebe nesie stopu prísnej vedeckosti a objektivizácie poznania.¹⁵ Práve signifikantný vzostup publikácií operujúcich s touto metódou v ostatnom čase považuje Pippa Norrisová za jeden zo znakov kozmopolitnej, dnes by sme povedali skôr „globalizovanej“ politickej vedy (porov. Norris, 1997: 24).

Analýza novinárskeho typu začína dominovať u nás v súvislosti s postupným etablovaním sa politológie vo vedeckej obci a v spoločnosti. Politickí vedci majú otvorený prístup k médiám, ich komentáre a analýzy sú žiadané, cenené a relatívne akceptované. Priestor, ktorý v prostriedkoch masovej komunikácie dostávajú ich však determinuje tým spôsobom, že sa usilujú odovzdať odborné posolstvo jednoduchým, zrozumiteľným jazykom, čo v konečnom dôsledku môže deformovať nielen posolstvo samotné, ale aj vedecký profil analytika. Nastáva tak situácia, že „*mnohí politológovia sa skôr venujú komentovaniu udalostí a nie ich poznávaniu a výskumu*“ (Škaloud, 2000: 17). Ako J. Škaloud ďalej pokračuje, „*politické komentátorstvo udalostí je nesporne dôležitým faktorom, nemalo by však byť považované za dostačujúce pre vedecké poznanie*“ (tamže). Takáto praktická činnosť síce môže napomôcť samotnému politológovi reagovať pružne a pohotovo, konfrontovať svoje vedecky získané poznatky s laickým charakterom poznatkov oponenta, obvykle novinára, ako aj zvyšovať osobnú spoločenskú prestíž či prestíž politickej vedy samotnej, musí si však uvedomiť, že táto metóda „*nie je vedecká metóda, ktorú hľadáme, aj keď poznatky takto vyslovené mnohí považujú za uspokojivé. Politická veda nie je vedou komentátorskou a komentáre založené len a len na tých faktoch, ktoré onen komentátor má práve v danom okamihu k dispozícii, môžu mať a často majú hodnotu novinársku, nie však v rovnakej miere hodnotu vedeckú*“ (tamže). Navyše, ako dôsledok tejto komentátorskej činnosti

¹⁵ K nedostatkom a kritike komparatívnej analýzy pozri napr. ŘÍCHOVÁ (1997: 28 – 29).

politológov vznikajú rôznorodé deformácie vedeckého jazyka v podobe rozličných skratkovitých výrazov a žurnalizmov,¹⁶ ktoré následne kontaminujú aj tie výskumné výstupy, ktoré aspirujú byť serióznymi analýzami. Aj na základe týchto tvrdení možno vyvodit' záver, že opísaný typ analýzy nie je relevantnou politologickou metódou, nemožno ju využiť vo vedeckom výskume.

Poslednú skupinu už spomínaných politologických metód tvoria kvantitatívne metódy. Tie si najmä počas ostatných desaťročí intenzívne upevňujú svoju pozíciu. Podľa Trudi C. Millerovej sa tým v politickej vede rozbehla newtonovská paradigma: „*Empirická indukcia behavioralistov (...) sa zmenila na matematickú deduktívnu teóriu*“ (Miller, 1990: 236). Snaha o „*systematickejší a rigoróznejší pohľad na vedu viedol politológov k obratu ku kvantifikácii, teórii racionálnej voľby a omnoho sofistikovanejšiemu matematickému modelovaniu. A tak dominantný pohľad na vedu v rámci politológie čerpá čoraz väčšmi z fyziky, chémie a, viac a viac, z matematiky*“ (Thomas, 2005: 863 – 864). Ako konštatuje P. Ondria, „*tento spôsob skúmania politickej reality (...) je pod značným vplyvom logického pozitivizmu*“ a zvykne sa „*považovať za čisto vedecký*“ (Ondria, 2010: 138; pozri aj Ondria, 2005: 24). A to dokonca až do tej miery, že „*postupy, ktoré tomuto kánonu nezodpovedajú, nebudú uznané za vedecké a použiteľné v serióznom výskume*“ (Drulák *et al.*, 2008: 14). Vzrast popularity kvantitatívnych metód dosvedčuje aj nárast počtu kurzov, ktoré sa, či už na druhom alebo treťom, doktorandskom stupni vysokoškolského štúdia, zvyknú ponúkať študentom politológie na západných, najmä amerických univerzitách. Kurzy s názvami ako „*kvantitatívne metódy politickej analýzy*“ (University of Michigan), „*regresná analýza*“ (University of California, LA), „*kvantitatívne metódy pre politickú vedu*“ (Trinity College Dublin), „*úvod do štatistických metód a ekonometrie*“, „*úvod do využitia matematiky v politickej vede*“ (obe New York University), „*kvantitatívne metódy v sociálnom výskume*“ (University of Strathclyde) či „*matematika pre politickú vedu*“ (Princeton University) dosvedčujú rastúci podiel matematických a štatistických metód na poznávaní politickej reality. Následne sa uplatňujú predovšetkým vo volebnom výskume, výskume rozličných „*policies*“, prieskumoch verejnej mienky, meraní kvality inštitúcií a spokojnosti s demokraciou, ale tiež pri analýze rôznych politických textov a prejavov. Práve v tom tkvie aj jeden z argumentov kritikov tohto prístupu, ktorí zdôrazňujú práve jeho pomerne úzku ohraničenosť len na niekoľko možných výskumných oblastí (porov. Druckman *et al.*, 2006: 633).

Dávno už neplatí, že „*štatistické metódy sú považované za doplnkovú metódu politológie*“ (Liďák, Koganová, 2000: 21). Čoraz viac politickovedných pracovísk na svetových vysokých školách disponuje odborníkmi schopnými využívať vo svojom výskume zložité kvantitatívne techniky, resp. prinajmenšom kooperovať s kolegami z oblasti štatistiky či ekonometrie.¹⁷ V opačnom prípade dané pracovisko zlyháva v zachytávaní aktuálneho trendu, čím stráca medzinárodnú konkurencieschopnosť a, v najhorších prípadoch, aj vedeckú vážnosť. Takáto spolupráca nie je náhodná. Veľmi zjednodušene povedané, štatistici sa usilujú o to, aby „*dáta prehovorili*“, zatiaľ čo politológovia (a ekonometri) sa zaoberajú prevažne testovaním teórie (porov.

¹⁶ Z pomerne pestrej škály takýchto slovných spojení spomeňme aspoň tie, ktoré prevládajú v slovenskom jazykovom prostredí: prihrívať politickú polievočku, vytĺkať politický kapitál, prezliekať stránicke tričko, politický mačkopes (rozumej: politická kooperácia, príp. spojenie navonok antagonistických názorových či ideologických skupín alebo osôb), krúžkovanie (rozumej: odovzdávanie preferenčných hlasov na kandidátskych listinách politických strán vo voľbách v podobe zakrúžkovania poradového čísla kandidáta)...

¹⁷ N. BECK (2000: 652) poukazuje na to, že tento trend, t. j. povolávanie odborníkov z ekonometrie a štatistiky za členov politologických kateder narastá od počiatku 80. rokov minulého storočia.

Beck, 2000: 652). Vskutku, „dnešná politická veda je odlišná od politickej vedy behaviorálnej revolúcie. Nedávny nárast formálnych modelov a zjavných deduktívnych teórií používaných v matematike sa líši od tradície, ktorá prišla s prvou, behavioralistickou revolúciou v politológii. Na druhej strane, nárast sofistikovaných štatistických techník je v súlade s behavioralistickou tradíciou v mnohých ohľadoch, pretože použitie týchto techník je často sprevádzané skôr neformálnym, než formálnym teoretizovaním“ (Morton, 1999: 17 – 18). O politickej vede u nás (SR a ČR) vonkoncom nemožno povedať, že by bola zachytila tento svetový trend. Podnetom na jeho rozvoj môže byť interdisciplinárne obohacovanie sa účinkovaním odborníkov z ekonómie, matematiky, štatistiky či ekonometrie v procese profesionálnej prípravy budúcich politológov, keď nie na prvom, tak určite na druhom a treťom stupni štúdia. Jedinou podmienkou ostáva ochota, ktorú je potrebné prejavovať na oboch stranách. O tom, že rozvoj matematického myslenia budúcich politológov je problémom i na už spomínaných amerických univerzitách, svedčí osobná skúsenosť R. Mortonovej: „Matematicky nadaní študenti sú menej náchylní ísť na druhý stupeň vysokoškolského štúdia politológie jednoducho preto, lebo si nie sú istí, že v tejto disciplíne budú môcť rozvinúť svoje zručnosti a domnievajú sa, že ich zručnosti môžu byť dokonca na škodu“ (Morton, 1999: 289). Ďalšie autorkine slová sú výzvou aj pre nás: „Verím, že hlavným dôvodom, prečo takáto oddelenosť existuje, je, že sa bojíme dôsledkov pre naše katedry, ak učiníme prípravu bakalárov viac matematickou“ (tamže). Samozrejme, neplatí to len o 1. stupni vysokoškolského štúdia.

Vzostup článkov využívajúcich takmer výlučne kvantitatívne metódy v takých prestížnych časopisoch, ako sú *Political Analysis*¹⁸, *American Political Science Review* (APSR) či *American Journal of Political Science*, ukazuje, že hlavná línia svetovej politológie sa už niekoľko rokov tiahne (a zrejme ešte dlhší čas tiahnuť bude) práve týmto smerom (porov. Bond, 2007: 905).¹⁹ Na druhej strane existujú aj periodiká, ako napr. *Political Studies*, ktoré odolali tlaku novodobého pozitivizmu a naďalej si udržiavajú „vysoký podiel článkov zahŕňajúcich filozofické diskusie o normatívnej teórii, ako aj historické štúdie politického myslenia založené na interpretačnej textovej analýze“ (Norris, 1997: 26). V tejto súvislosti je vhodné spomenúť prieskum, ktorý na vzorke 559 amerických politológov uskutočnil James C. Garand (2005). Na základe dostupných údajov v ňom zhodnotil politologické časopisy americkej proveniencie tak z hľadiska ich prevažného výskumného zamerania, ako aj z pohľadu využívaných metodologických prístupov. Ním ponúkané výstupy umožňujú prehľadné porovnanie prestížnych periodík z oblasti politickej vedy, ktoré napomôže nielen zorientovať sa v ich „záplave“ a rozlíšiť ich výskumnú či metodologickú orientáciu, ale aj zhodnotiť názor samotných Američanov na úroveň (prevažne) ich vlastných vedeckých výstupov. Jeho záverečné hodnotenie poukazuje na neutušujúci fakt fragmentácie politickej vedy

¹⁸ Tento vedecký časopis je vydávaný Spoločnosťou pre politickú metodológiu, ktorá predstavuje metodologickú sekciu APSA, pričom je jednou z jej piatich najväčších sekcií (pozri BECK, 2000: 653). Vydáva tiež informačný časopis (newsletter) s názvom *The Political Methodologist*.

¹⁹ Zaujímavé je, že podľa G. KINGA (1990: 2) prvý článok v politológii, v ktorom boli využité kvantitatívne metódy, pochádza z r. 1919. Jeho autormi sú William Ogburn a Inez Goltra („How Women Vote: A Study of an Election in Portland, Oregon“; In: *Political Science Quarterly*, 34: 413 – 433). Vo svojej štúdii sa ďalej King okrem iného venuje aj analýze počtu kvantitatívne ladených článkov v APSR. Z grafu na s. 6 vyplýva, že vzostup tohto typu štúdií sa začal v 60. rokoch (ako dôsledok behavioralistickej revolúcie), pričom následne v 70. rokoch nastalo preberanie metód z iných vedných disciplín (pozri KING, 1990: 6 a nasl.). Za jednu z prvých knižných publikácií venovaných uplatneniu kvantitatívnych metód v politológii možno považovať monografiu amerického sociológa a štatistika Stuarta Arthura Ricea (1889 – 1969) *Quantitative methods in politics* z r. 1928 (reprint: New York : Russel & Russel, 1969).

v USA a prognózuje malú nádej na zmenu tohto stavu: „Napokon, zdá sa pravdepodobné, že politickovedná disciplína ostane v blízkej budúcnosti mierne rozdrobená. Metodologické rozdelenia poukazujú len na malý náznak zmenšovania sa“ (Garand, 2005: 1003). Zrejme nie je potrebné zdôrazňovať, akú mieru „koherencie“ politických vedcov a zodpovedajúcich reprezentatívnych periodík by odhalil podobný prieskum v podmienkach Slovenskej republiky alebo Českej republiky. Nadviažuc na už približené porovnanie metodologických prístupov v Spojených štátoch sa azda jediným jednotiacim prvkom v našom, stredoeurópskom regióne javí prevaha kvalitatívnych prístupov nad prístupmi kvantitatívnymi (porov. Drulák *et al.*, 2008: 11; Říchová, 2004: 62). Empirickým dôkazom tohto tvrdenia je charakter väčšiny vedeckých článkov takých profilových politologických periodík, akými sú v ČR *Politologická revue*,²⁰ *Politologický časopis*,²¹ *Středoevropské politické studie*²² či *Acta Politologica*^{23 24} alebo v SR *Politické vedy*,²⁵ *Slovenská politologická revue*²⁶ a *Studia Politica Slovaca*.²⁷

Aktuálne trendy v metodológii politickej vedy

Prudký rozvoj moderných informačných a komunikačných technológií otvára nové príležitosti aj pre politologický výskum. Jednou z nich je metóda internetového prieskumu, ktorá je popularizovaná zatiaľ (aspoň pokiaľ ide o náš geografický priestor) najmä v iných sociálnych vedách, ako napr. v sociológii či ekonómii. Jedným z dôvodov, pre ktorý je atraktívny aj pre politickú vedu je o. i. rozsiahle spektrum respondentov. Uľahčuje nielen tradičné prieskumy verejnej mienky, ktoré boli/sú vykonávané či už osobným dopytovaním sa, resp. telefonicky (napr. aj prostredníctvom CATI: computer-assisted telephone interviews (pozri Druckman *et al.*, 2006: 629)²⁸), ale umožňuje aj zisťovanie názorov špecifických skupín respondentov, akými sú štátne inštitúcie, politické strany, záujmové skupiny, vedeckí pracovníci či politici samotní. Najmä názory poslednej zo spomínaných skupín, politikov sa vďaka tejto technike stávajú dostupnejšími a možno ich využiť aj pri zostavovaní predikčných modelov politického vývoja.²⁹

Hlavnou a nevyhnutnou technickou podmienkou webových prieskumov ostáva celkom pochopiteľne internetové pripojenie. Odoslané odpovede respondentov môžu byť následne stiahnuté priamo do štatistických programov, akým je napr. SPSS, ktoré ich automaticky vyhodnotia.

²⁰ Vydavateľ: Česká společnost pro politické vědy.

²¹ Vydavateľ: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

²² Vydavateľ: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

²³ Vydavateľ: Institut politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Prahe.

²⁴ Pozoruhodným príspevkom približujúcim obsahové zameranie a štruktúru autorstva článkov v českých politologických odborných periodikách poskytujú štúdie HOLZERA, CHYTILKA, PŠEJU a ŠINDELÁŘA (2009a, 2009b). Obraz českej politológie z hľadiska tematickej štruktúry článkov v českých politologických časopisoch približuje aj M. ŠINDELÁŘ (2008) vo svojej bakalárskej práci.

²⁵ Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

²⁶ Vydavateľ: Fakulta sociálních vied Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Tmave.

²⁷ Vydavateľ: Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied v Bratislave.

²⁸ CATI umožňuje „kombinovať metodologické pokroky skutočného experimentu (...) so silou vyčerpávajúceho prieskumu verejnej mienky. Ako taký má schopnosť zatrieť tradičné rozdiely medzi experimentálnym výskumom a prieskumom“ (McGraw, 1996: 777 – 778).

²⁹ V ostatnom čase zohrávajú dôležitú úlohu aj sociálne siete, cez ktoré politické elity čoraz intenzívnejšie artikulujú svoje názory i chystané kroky.

Najčastejšie sú takéto internetové prieskumy realizované formou dotazníkov rozposielaných elektronickou poštou. Ako však upozorňuje Shannon Orrová (2005: 264), mnohé emailové schránky majú v súčasnosti vyvinuté kvalitné filtrovacie systémy, ktoré dokážu zaradiť e-mailly obsahujúce dotazníky priamo do spamu. Jednou z možností, ktorú autorka navrhuje ako možnú prevenciu, je rozposielanie listových upozornení prostredníctvom klasickej pošty o tom, že sa výskumník chystá takéto dotazníky prostredníctvom e-mailu odoslať. Ide však o značne ne-motorný a neefektívny spôsob vedeckej práce, ktorý okrem toho, že si vyžaduje znalosť oboch adries respondentov (poštovú aj elektronickú), je pomerne nákladný a vonkoncom nezaručuje očakávaný výsledok. Problémom je tiež samotné rozposielanie dotazníkových e-mailov. Je vhodné (pozri Orr, 2005: 265) posilať ich každému respondentovi osobitne, nie prostredníctvom hromadnej korešpondencie. Ide o korektnější a úctivejší spôsob komunikácie, navyše sa tým zvyšuje pravdepodobnosť návratu vyplneného dotazníku.

Medzi najväčšie výhody (Orr, 2005: 265 – 266) internetového prieskumu patrí jeho efektívnosť, rýchlosť (ktorá môže byť limitovaná rýchlosťou pripojenia, resp. flexibilitou respondentov), široký populačný dosah, šetrenie nákladov oproti iným formám dopytovania sa, globálnosť, interaktívnosť, nižšie nároky na dizajn či možnosť doplnenia o multimédiá (animácie, videá, zvukové nahrávky a pod.). V každom prípade platí, že „*tak ako iné metodologické nástroje, aj webové prieskumy by mali byť používané opatrne a iba vtedy, keď je to vhodné: ako vždy, výskumná otázka by mala poháňať metodológiu, nie naopak*“ (Orr, 2005: 266).

Experimentálny výskum umožňuje v umelom prostredí vytvoriť podmienky, v ktorých sa realizujú modelové situácie transponované z reality. Taktiež, hoci omnoho zriedkavejšie, umožňuje cielene pôsobiť na prirodzené prostredie s úmyslom pozorovať týmto pôsobením vyvolané reakcie; ide o kauzalitu príčina – následok.³⁰ Pomerne normatívne sa vyjadruje i B. Říchová (2004: 70), podľa ktorej „*cieľom experimentu je vždy preveriť koreláciu medzi premennými (dvoma alebo viacerými)*“. Za experiment teda nemožno označiť napr. metódu dotazníkového prieskumu, ktorá realitu ani nenapodobňuje a neskúma rozličné varianty vývoja, ani neumožňuje priamo a úmyselne intervenovať do prostredia, ale, naopak, skutočnosť priamo reflektuje za použitia nastavenia určitých kritérií.³¹ Niekedy môže byť zložitá postrehnúť rozdiel medzi experimentom a simuláciou, ako je to badateľné napr. u B. Říchovej (2004: 73), ktorá o simulácii píše ako o „*vytvorení ‚reálneho‘ sveta v laboratórnom prostredí*“. Simulačné štúdie medzi formy experimentu zaraďuje napr. R. McDermottová (2002: 32). Opačný postoj zaujímajú R. Mortonová a K. Williams (2008: 343), ktorí experiment a (počítačový) simuláciu striktno oddeľujú. Rozdiel vidia v tom, že zatiaľ čo v experimente sú subjekty výskumu úplne nezávislé od dosahu vedca, v simulácii sú subjekty determinované prostredím tak, ako ho vedec na začiatku nastavil.

Experiment môže prebiehať spravidla dvoma spôsobmi: s využitím ľudí ako subjektov výskumu alebo prostredníctvom počítačového modelovania (McDermott, 2002: 32). Napriek tomu platí, že najmä druhý spôsob, čiže experimentovanie v počítačových laboratóriách, je považovaný za „*zlatý štandard*“ (tamže). V prípade práce s ľuďmi ako subjektmi výskumu výskumník môže sledovať reakcie na základe ním nastavených podmienok, čo si však vyžaduje citlivý a premyslený prístup. Predovšetkým je povinný dodržať elementárne etické štandardy, keďže nepracuje s „*laboratórnymi krysami*“, ale so živými ľudskými jedincami. Medzi tieto štandardy

³⁰ Obe tieto charakteristiky experimentu zodpovedajú štruktúrnemu a funkcionálnemu opisu experimentu, ako ho približuje Kathleen M. McGraw (1996: 770).

³¹ Ide napríklad o otázku typu: „*Koho by ste volili, ak by sa parlamentné voľby konali budúcu sobotu?*“

patrí: informovaný súhlas subjektov, dôsledné prehodnotenie potenciálnych rizík, dôkladné zväznenie použitia lži ako výskumného prostriedku³² a záverečné vyhodnotenie experimentu vrátane oboznámenia subjektov s jeho výsledkami. Rose McDermottová zdôrazňuje (2002: 41), že v prípade použitia lži vo výskume musia byť po jeho skončení subjekty oboznámené s tým, že aj táto metóda bola využitá, musia im byť vysvetlené dôvody takéhoto kroku, musia byť ubezpečené o dôvernosti získaných dát, pričom výskumník si od nich tiež musí vyžiadať písomný súhlas predtým, než výsledky zverejní.

Vzostup využitia experimentálnej metódy v politológii nastal v 70. a 80. rokoch minulého storočia predovšetkým ako dôsledok expanzie „*lacných a ľahko programovateľných počítačových sieťových technológií*“ (Morton, Williams, 2008: 339 – 340), pričom s „masifikáciou“ informačných technológií a stále nových softvérov tento rast pokračuje dodnes. Napriek tomu experimentálny výskum „*je stále považovaný za novinku medzi mnohými mainstreamovými politológmi*“ (Morton, 1999: 287). Jeho zrejme najväčšou výhodou je, že vďaka štandardizovaným procedúram pomáha znížiť, príp. eliminovať akékoľvek predsudky výskumníka (porov. McDermott, 2002: 33). K jeho výhodám patrí tiež napomáhanie vyhodnotenia predpokladaného individuálneho správania a preferencií politických aktérov prostredníctvom formálnych modelov (porov. Morton, 1999: 287). Využitie experimentu však môže byť širšie. Výskumníkom a tiež samotným študentom môže napríklad pomôcť pochopiť, ako konkrétne volebné pravidlá ovplyvnia volebné výsledky,³³ ako určité aktivity médií determinujú konanie politických aktérov, ako ekonomické faktory vplyvajú na rozvoj demokracie v krajine, ako vybrané metódy politického marketingu ovplyvňujú správanie voličov; napodobnenie aktivít fiktívnych záujmových skupín objasní mieru a podoby ich vplyvu na politických aktérov; teória hier napomôže vysvetliť reakcie aktérov svetového politického systému na meniace sa bezpečnostné prostredie; skúmať možno i strániku identifikáciu občanov atď.³⁴ Mnohé zo spomínaných experimentov si, samozrejme, vyžadujú špecifické znalosti zo štatistiky a informatiky, keďže sú priamo podmienené využívaním softvérov umožňujúcich modelovanie podmienok čo najviac podobných skutočnosti; vyžaduje sa umenie práce vo virtuálnej realite.

Ústredným cieľom akéhokoľvek experimentu (najmä v spoločenských vedách) je po prvé – vysvetliť javy na základe predchádzajúceho zovšeobecnenia a po druhé – javy predpovedať. Práve predpovedná schopnosť politológov je v súčasnosti vysoko cenená, pričom by v tomto prípade nemalo ísť o to, nakoľko úspešne sa politický vedec dokáže náhodne „trafiť“ do vývoja v blízkej budúcnosti. Jeho predikcie by mali byť podložené nielen dlhodobým pozorovaním trendov, ale – ako sa snažím v tejto časti zdôrazniť – aj výsledkami experimentálneho výskumu. Pravdou je, že existencia nezávislých premenných, nachádzajúcich sa „*vo svete mimo kontroly experimentátora*“ (McGraw, 1996: 773), môže ovplyvniť výskumné výstupy natoľko, že úroveň výsledkov bude málo uspokojivá nielen pokiaľ ide o objasnenie javov, ale omnoho viac – o mož-

³² Dôvodom, ktorý môže „legitimizovať“ klamstvo v experimente, je snaha predísť odhaleniu skúmanej hypotézy subjektmi výskumu (porov. MCDERMOTT, 2002: 41). Môže sa tým znížiť účinok tzv. Hawthorneho efektu, podľa ktorého ľudia menia svoje prirodzené správanie, keď vedia, že sú pozorovaní. Tento efekt je najčastejšie pozorovateľný v medicíne (porov. LAL GOEL, 1988: 46).

³³ Spomedzi 105 experimentálne orientovaných článkov, ktoré boli vo vybraných vedeckých časopisoch publikované medzi rokmi 1926 – 2000, sa najviac – až 25 – týkalo práve voličského správania (pozri MCDERMOTT, 2002: 44 – 45).

³⁴ Podrobnejší, hoci zďaleka nie vyčerpávajúci prehľad využitia experimentálneho výskumu v politológii podávajú napr. R. MCDERMOTTOVÁ (2002: 50 – 56) či M. LAL GOEL (1988: 42 – 58). Prehľad niektorých nedávnych politologických štúdií využívajúcich metódu experimentu podáva T. DUNNING (2008: 283).

nosť ich predpovedania (pozri tamže). Práve z toho dôvodu „*experimentátori dokážu testovať príčinné hypotézy iba vtedy, keď dôkladne kontrolujú prostredie a manipulujú s premennými*“ (Lal Goel, 1988: 43). Na druhej strane veľmi silný vplyv výskumníka môže taktiež spôsobiť neúspech výskumného projektu. Prejaviť sa môže napr. v tzv. Rosenthalovom efekte, ktorý sa objaví vtedy, keď experimentátor nejako, hoci i nepatrne, ovplyvňuje pozorované subjekty. Tieto subjekty napokon anticipujú výsledok experimentu, teda vydedukujú zmysel a ciele experimentu a prispôbia im svoje správanie (porov. *op. cit.*: 47). Medzi nevýhody experimentálneho výskumu patrí aj skutočnosť, že mnohé fenomény, vo veľkej miere podliehajúce vlastnému ľudskému uváženiu (ako napr. voľby, vojna, ekonomická recesia a pod.), ako aj podmienky, ktoré ich ovplyvňujú, je veľmi náročné simulovať, pričom aj prípadné úspešné simulovanie v laboratórnych podmienkach nemusí zodpovedať vývoju, aký by nastal v realite.

„*Jedna vec je, že sa experimenty stali väčšou časťou disciplíny;*³⁵ *celkom iné je, či im výskumníci venujú pozornosť*“ (Druckman *et al.*, 2006: 632). Aj malý náznak širokého spektra možností, aké poskytuje experimentálny výskum, ukazuje – v zhode s konštatáciou R. Mortonovej –, že „*politologické katedry, ktoré sa považujú za popredné v rámci tejto disciplíny, potrebujú rozpoznať podstatnú úlohu, akú experimenty dokážu zohrávať*“ (Morton, 1999: 287). Táto výzva nijako nekoliduje s požiadavkou rigorózneho simulovania prístupov prírodných vied v politológii. Naopak, ukazuje, že hoci táto veda nemôže byť vedou výlučne experimentálnou, predsa sa však vďaka istej miere kreativity „*z nej môže stať disciplína, ktorej príspevky sú prehlbené a posilnené experimentálnym výskumom*“ (Druckman *et al.*, 2006: 634). Tento sa tiež môže vhodne kombinovať s ostatnými metódami v úsilí o „*kumuláciu poznatkov a pokroku tak v teórii, ako aj v metódach politickej vedy*“ (McDermott, 2002: 43).

Podobne osožné sú aj štatistické metódy, ktoré „*možno považovať za priblíženie experimentálnej metódy do výskumu*“ (Škaloud, 2000: 14). Tieto na rozdiel od experimentálneho výskumu využívajú reálne dáta pochádzajúce z oficiálne (vládami, resp. štátnymi orgánmi) publikovaných údajov, ktoré sa týkajú napr. miery hospodárskeho rastu, príjmov a výdavkov, úrovne poľnohospodárskej a priemyselnej produkcie, miery kriminality, počtu odsúdených osôb, rozličných prieskumov trhu či prieskumov verejnej mienky (porov. Landman, 2003: 19). Obísť nemožno ani štatistické prehľady volebných výsledkov. Práve výskum volebného správania, prípadne kompatibility predvolebných straníckych programov môže byť výrazným spôsobom posilnený prostredníctvom rozličných štatistických techník (napr. kanonická korelačná analýza, faktorová analýza), neštatistických techník (exploračná analýza, metóda viacrozmerného škálovania), matematických metód (modely teórie pravdepodobnosti, teórie hier) i ekonometrických metód (analýza časových radov).³⁶ Samozrejme, aj tieto metódy majú svoje limity a ich univerzálna

³⁵ Medzi rokmi 1971 – 1975 dokonca existoval samostatný vedecký časopis venovaný výlučne politologickým experimentom: *Experimental Study of Politics*. Jedným z dôvodov, pre ktorý zanikol, bola podľa Rose MCDERMOTTOVEJ (2002: 43 – 44) skutočnosť, že články v ňom zverejňované neboli natoľko sofistikované ako tie, ktoré boli uverejňované v psychologických časopisoch, ktoré tiež vo významnej miere pracovali s experimentmi. Zaujímavé je, že práve rok vzniku spomínaného časopisu je totožný s rokom vydania Rawlsovej *Theory of Justice*, teda knihy predstavujúcej míľnik a začiatok renesancie politickej filozofie, vnímanej teraz ako opozícia voči empiricky orientovanému výskumu.

³⁶ Veľmi kvalitnými a pomerne zrozumiteľnými „sprievodcami“ týmito výskumnými technikami sú napr. práce M. LAL GOELA (1988) a R. MORTONOVEJ (1999). Štatistické metódy v politickej vede približuje tiež Ch. ACHEN (2002). Jazykovo bližšia je do češtiny preložená práca K. P. PUNCHA (2008), ktorá sa však na rozdiel od predchádzajúcich uvádzaných titulov zaoberá výlučne iba analýzou vzťahu premenných pri práci s dotazníkovým prieskumom pri určitej vzorke ľudí.

aplikácia rozhodne nie je namieste. Na jeden z problémov štatistických metód upozorňuje K. Kouba (2011: 92), podľa ktorého „*v istom zmysle sú štatistické metódy ahistorické, pretože ťažko dokladajú pôsobenie historických mikroprocesov a ťažko pracujú s predpokladom ekvifinality (možnosťou, že rovnaký historický dôsledok bude v iných prípadoch spôsobený inými príčinami či kombináciami príčin)*“. Z tohto a iných dôvodov môžu byť ani nie tak alternatívou, ako skôr vhodným „doplňkom“ napríklad kvalitatívna porovnávací analýza (QCA), resp. v súčasnosti čoraz populárnejšie prípadové štúdie, ktoré sa „*môžu stať rovnocennou a v niektorých ohľadoch vhodnejšou alternatívou k porovnávacím, ale i ‚exaktnejším‘ štatistickým metódam*“ (op. cit.: 124).

Ako už bolo spomenuté, výskumný trend v tejto oblasti politickej vedy sa bez uvedených techník a metód nemôže zaobiť (ako dokazuje celý rad rôznych vedeckých článkov, z ktorých mnohé sú čitateľskou – rozumej vedeckou – verejnosťou označované v pravidelne sa opakujúcich anketách za najprínosnejšie). Iste, stále sa aj medzi politickými vedcami objavuje názorový rozpor v miere využitia týchto techník, ústiaci neraz až do skepsy voči nim. Ako objasňuje jeden z exponentov tohto prúdu, druh revolúcie, aký by mal politológiu postrčiť k ďalšej úrovni jej rozvoja, je revolúcia v teórii (porov. Bond, 2007: 904). Tomuto kváziideologickému či skôr metodologickému súboju vnútri našej vedy bude venovaná posledná časť tohto príspevku.

Dva prístupy: súper i partneri?

Kvalitatívny a kvantitatívny prístup k skúmaniu politických javov sa neraz javia ako dve cesty v rámci jednej tradície. V dôsledku preceňovania jedného (ktoréhokoľvek) z nich pri politologickom výskume následne vo vedeckej obci ľahko vzniká vzájomné nepochopenie i závisť. Empiricky ladeným štúdiám a výskumom je vytykaný predovšetkým nedostatok „*citu*“ pre nemerateľné skutočnosti. Výstižne to dokumentuje Stankiewiczov názor, podľa ktorého „*najzávažnejším obmedzením rýdzeho empirizmu je jeho neschopnosť vyrovnat' sa náležite s normatívnym správaním: empiricky založené rozborý takéhoto správania nám totiž neumožňujú vyvodit' žiadne závery. Štatistiky môžu nanajvýš ukázať, že ľudia v istých dobách a na istých miestach robia ako X, tak aj Y. Avšak ak majú tieto faktory získať nejaký význam, musíme vedieť, ako spolu X a Y súvisia. Nemáme však nič, čo by nás primálo uverit', že nejaká takáto súvislosť vôbec existuje*“ (Stankiewicz, 2003: 163). Naopak, normatívne orientovaným výskumníkom sa vytyka neobjektívnosť nimi používaných metód a následná subjektívnosť vyvodzovaných záverov, resp. slabý prínos ich výskumov pre pokrok spoločnosti. Rivalita medzi týmito dvoma prístupmi siaha omnoho ďalej do minulosti než až s objavením sa moderných štatistických softvérov. Jej korene možno identifikovať už na prelome 19. a 20. storočia v nemeckom prostredí, v ktorom v tom čase dominoval spor o metódu (porov. Druľák *et al.*, 2008: 15). Azda najlepšie to dokumentuje Von Rankeho historický pozitivizmus z 30. rokov 19. storočia, založený na kulte faktu, usilujúci sa emancipovať históriu od akéhokoľvek moralizmu a subjektivismu a charakterizovať ju ako vedu, ktorá má povedať „*ako to vlastne bolo*“ (*wie es eigentlich gewesen ist*).

Vo všeobecnosti sa kvantitatívny postup v spoločenských vedách zvykne označovať ako postup nomotetický, to znamená, že v ňom postupujeme „*na základe zákonitostí, poznávajúc zákony vývoja a fungovania spoločnosti alebo vývoja a priebehu sociálneho javu*“ (Ondrejkovič, 2007: 69). Pracujeme pri ňom s veľkým počtom pozorovaní a prípadov, kvantifikujeme hodnoty premenných a na overovanie hypotéz využívame rozličné štatistické techniky (porov.

Dočekalová, Švec *et al.*, 2010: 46). Kvalitatívny postup je, naopak, idiografický, čo znamená sledovanie línie osobitostí, neopakovateľnosti javov a dôsledne vyhýbanie sa zovšeobecňovaniu (porov. Ondrejko, 2007: 68). Tento druhý postup podľa Ondrejko *et al.* „*rezignuje na hľadanie a odhaľovanie zákonitostí a zrieka sa zovšeobecňovania, predstavuje antiscientistickú a anti-pozitivistickú metodológiu*“ (tamže). Takáto charakteristika, napriek úplne opačnému úmyslu autora dokumentovanému explicitne o niekoľko strán ďalej,³⁷ vyhovuje práve takému chápaniu metodológie, ktorá (metodológia) sa usiluje diskvalifikovať iné ako kvantitatívne postupy ich označením za nevedecké alebo pseudovedecké. Práve tento moment je zlomovým pre vzájomné pochopenie sa oboch „táborov“ v politickej vede, exponentov, ktorých Rebecca Mortonová (1999) nazýva teoretikmi a empirikmi, resp. formálnymi modelovačmi (*formal modelers*) a metodológmi (*methodologists*). Ako jednu z hlavných príčin diskrepancie medzi reprezentantmi týchto dvoch metodologických prúdov identifikujú Černík s Vicieníkom (2011: 15) „*nekritické prijímanie klasickej teórie zákona, ktorá sa zakladala na dichotómii zákona a podmienok*“, pričom ako jedno z východísk navrhujú „*prechod na novú, neklasickú teóriu zákona, ktorá nebude zaťažená dichotómiou zákona a podmienok*“ (tamže) a ktorú – pomerne vágne – charakterizujú ako „*metodologickú hypotézu*“ (*op. cit.*: 16).

Zatiaľ čo využívanie či už kvantitatívnych alebo kvalitatívnych výskumných metód variuje v závislosti od tradície toho-ktorého vedeckého pracoviska, resp. od nadobudnutých znalostí a schopností konkrétneho výskumníka, vzácna zhoda medzi politológmi u nás i v Spojených štátoch amerických panuje v presvedčení o nevyhnutnosti hľadania konsenzu a porozumenia medzi týmito dvoma prístupmi. Dôkazom sú aj nasledujúce vyjadrenia, ktoré vykazujú vysokú mieru názorovej súladnosti a ktoré kvôli lepšiemu porozumeniu uvádzam v širšom kontexte:

„*Sociálna veda ako priestor dialógu medzi rôznymi teoretickými pozíciami umožňuje vystaviť hodnotové predpoklady týchto pozícií kritike, a tak prispieť k neutralizácii ich možných ideologických východísk. Inými slovami povedané, pokiaľ existuje niečo, čo by mohlo pomôcť aspoň do určitej miery naplniť očakávania weberovskej sociálnej vedy, nie je to dogmatizmus jedinej pozície, ale teoretický pluralizmus a kritická diskusia. Veda by preto nemala byť chápaná monologicky ako projekt izolovaných výskumníkov, ale naopak ako dialogický (t. j. sociálny) podnik, ktorého hybným mechanizmom je produktívna nezhoda a z nej vyplývajúca diskusia*“ (Čísař, 2006: 33).

„*Len sebareflexia vlastnej partikulárnej pozície a nie jej falošná univerzalizácia umožňuje dosiahnuť relatívne objektívne znalosti o danom spoločenskom fenoméne. K tomu potom môže dôjsť iba vtedy, keď v rámci spoločenských vied existuje vnútorná teoretická pluralita, ktorá predstaviteľov každej pozície núti k tomu, aby nahliadli na partikulárnosť svojho pohľadu. V tom spočíva zmysel otvorenej kritической diskusie o vedeckej práci. Iba taká diskusia umožňuje demaskovať ideologické predpoklady konkrétnych prístupov, a tak pootvoriť dverka objektívnejšiemu ‚uchopeniu‘ sociálnej reality. Skutočnosť, v ktorej žijeme, je natoľko komplexná, že nemožno rozumne predpokladať, že by ju bol schopný plne zachytiť jeden jediný poznávací model*“ (Čísař, 2006: 34).

³⁷ Ide napr. o osobnú autorovu konštatáciu, podľa ktorej „*vlastnosti jednotlivých spoločenských javov, procesov, vzťahov, útvarov a pod. nemožno zredukovať iba na tie, ktoré sú merateľné*“ (Ondrejko, 2007: 117).

„Je nesprávne tvrdiť, že jedna metóda je jedinou metódou, ktorá môže byť použitá na všetky problémy – alebo dokonca, že je vždy ‚najlepšou‘ pre istý druh problémov. (...) Jednako však by sme mali rozumne pokračovať v diskusii o vhodnej aplikácii metód alebo modelov v našom výskume. Môžeme nesúhlasiť s tým, ktorá modelovacia technika je vhodná; kontroverzie a spory budú pokračovať a **mali by** pokračovať. Pretože nové metódy a modely vzniknú a staré sa rozvinú, je nemožné očakávať, že sa úplne zhodneme na tom, kedy je vhodné použiť viaceré partikulárne metódy alebo modely v určitom časovom úseku. Nesmieme dovoliť, aby nás diskusie o metódach a modeloch vzdialili od učenia sa od seba navzájom“ (Morton, 1999: 291 – 292.; zvýraznená kurzíva v origináli).

„Ustanovené odlišné predpoklady a výskumné ciele tvoria základ pre dve tradície; nevyhnutne to vedie k tomu, že čo je dobrou radou a dobrou praxou v štatistickom výskume, môže byť zlou radou a zlou praxou v kvalitatívnom výskume a naopak. V tomto rámci nie je užitočné odmietat výskumnú prax bez prihliadnutia na hlavné výskumné ciele. Nepochopenie naprieč dvoma tradíciami nie je nevyhnutné. Nakoľko sú vedeckí pracovníci dobre oboznámení s jazykom inej tradície a zaujímajú sa o skúmanie a pokojný a úctivý dialóg, natoľko dokážu užitočne komunikovať medzi sebou navzájom“ (Mahoney, Goertz, 2006: 246).

„Umiestnením empirického testovania teórie ako súčasti pokračujúceho procesu nám tieto práce môžu napomôcť dôkladnejšiemu, väčšiemu a praktickejšiemu pohľadu na vedu samotnú. Aké otázky by sa mal náš výskum usilovať objasniť? Kľúčovým je rozpoznanie toho, kde sa nachádzame v stanovenom výskumnom programe a začať s úlohami, ktoré sú akútne. Kvantitatívne nástroje nám môžu pomôcť pýtať sa, no formovanie konceptov a tvorba teórií závisia od kvalitatívnych úsudkov“ (Thomas, 2005: 863).

„Súčasný trend (...) je ústup od konfrontačného pohľadu na kvalitatívne a kvantitatívne metódy. Stále viac metodológov i politológov uznáva, že pre vysvetlenie dôležitých javov je nutná synergia, kombinácia a súčasné využitie oboch. Rovnako tak je nutná znalosť silných a slabých stránok týchto postupov. Vo vlastnom výskume je potrebné jednoznačne špecifikovať, ktoré metódy budú použité“ (Dočekalová, Švec et al., 2010: 46).

„Väčšina bádateľov sa zhoduje v tom, že veľkou výhodou v empirickom výskume je práve kombinácia kvalitatívnych a kvantitatívnych výskumných techník. Nesporne však platí, že každý sa musí vopred rozhodnúť, ktorú výskumnú metódu použije...“ (Ondria, 2005: 24).

Záver

Vo svojej slávnej prednáške *Politik als Beruf* upozornil Max Weber na dva druhy „smrteľného hriechu“ existujúceho v politike: na absenciu vecnosti a na nezodpovednosť (pozri Weber, 1990: 61). Hoci mal na mysli výlučne oblasť prakticky realizovanej politiky, niet dôvodu pochybovať, že toto varovanie sa dá aplikovať i na jej vedecké poznávanie. Absenciu vecnosti jeden z otcov sociologického pozitivizmu opisuje ako úsilie o „*ligotavé zdanie moci namiesto skutočnej moci*“ (tamže). Nezodpovednosť zas ako užívanie moci bez dôsledne stanoveného obsažného cieľa.

Využívajúc tieto charakteristiky formulované pre politikov môžeme povedať, že pre politológa je smrteľným hriechom – alebo, ak si vezmeme na pomoc moderný slovník, „neodpustiteľnou chybou“ – nedostatok vecnosti v zmysle usilovania sa o zdanie vedy namiesto jej skutočného pestovania, o „robenie“ vedy pre ňu samú. V praktickej rovine z toho vyplýva nutnosť neuspokojiť sa nikdy so stavom vlastných nadobudnutých poznatkov, neustále ich prehlbovať, rozširovať a konfrontovať ich so zisteniami iných, v kontexte rozvíjania kolegiálnych väzieb. Znamená to tiež neuprednostňovať kvantitu vo výskume pred jeho kvalitou, postupovať podľa striktných vedeckých pravidiel, dbať o rovnováhu medzi výskumnou, pedagogickou a politicko-analytickou činnosťou. Áno, aj prehodnotiť vlastnú politickú angažovanosť (odpoveď na otázku: v akom zmysle – ponechávam na čitateľovi). Weberovská nezodpovednosť pre politického vedca zasa znamená nezneužívať vedu na vlastné (materiálne) obohacovanie sa, nepovýšiť kariérny postup na úkor vedeckej poctivosti a profesionálneho rastu, neprepadnúť na jednej strane mediálnej popularite ako politický komentátor a na strane druhej prostej ľudskej nedotklivosti a závistlivosti. Ide tiež o odstraňovanie akéhokoľvek druhu diskriminácie voči kolegom a študentom, ako aj o zamedzenie cieľeného znižovania kvalitatívnych kritérií podmienok vedeckého/akademického rastu kolegov i študijných podmienok študentov. V opačnom prípade hrozí pochmúrny scenár vedy s pokazenou povestou, ba dokonca vedy, v ktorej absentuje akákoľvek vášeň (pozri Lowi, 1992: 5, 6; pozri tiež Popperovu zmienku o vášni vo vede spomenutú v tomto článku). To sú upozornenia a výhrady, ktoré síce v predchádzajúcom texte príliš nerezonovali, no o to viac je na ne potrebné upozorniť v jeho závere.

Ak sa vrátíme späť k tomu, čo tvorilo jadro tejto state, totiž k metodológii politickej vedy, môžeme si osvojiť i výzvu, akú pred vyše desiatimi rokmi formulovala už viackrát zmieňovaná Rebecca B. Mortonová. Inšpirovaná behavioralistickou revolúciou vyzýva (1999: 277 a nasl.) na druhú revolúciu v politickej vede. Tá by mala spočívať na vyrovnanom využívaní oboch metodologických prístupov: kvalitatívneho a kvantitatívneho a vyvarovať sa jednostrannému preferovaniu jedného z nich na úkor toho druhého. Iba tak je možné pestovať vedeckú reč, ktorá nielenže bude zrozumiteľná pre každého zaangažovaného výskumníka, priblíži neraz abstraktné teoretizovanie späť k realite, ale pomôže aj naplňať stanovené výskumné ciele, a tým poskytovať reálne hodnoty. Politológia totiž nie je vedou bezhodnotovou. A to ani nie tak v zmysle, ako bolo prezentované v prvej časti tohto príspevku, ako v tom, že je to veda, ktorá dokáže a vie produkovať hodnoty prínosné pre spoločnosť, hodnoty, ktoré spoločnosť dokáže oceniť a zužitkovať. Keďže ide o vedu spoločenskú, nebude to nikdy uskutočniteľné bez ľudí, ktorí si hodnoty sami ctia, ktorí ich vo svojom (nielen profesionálnom – vedeckom) živote dôkladne aplikujú.

Literatúra

ADAMOVÁ, K., KRÍŽKOVSKÝ, L., ŠOUŠA, J., ŠOUŠOVÁ, J. (2001). *Politologický slovník*. Praha : C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-469-4.

ACHEN, Ch. H. (2002). Toward a New Political Methodology: Microfoundations and ART. In: *Annual Review of Political Science*, Vol. 5, 2002, pp. 423 – 450. ISSN 1094-2939.

BARRY, B. (2002). Why Political Science Needs Political Theory? In: *Scandinavian Political Studies*, Vol. 25, 2002, No. 2, , pp. 107 – 115. ISSN 0080-6757.

BECK, N. L. (2000). Political Methodology: A Welcoming Discipline. In: *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 95, 2000, No. 450, pp. 651 – 654. ISSN 0162-1459.

BOND, J. R. (2007). The Scientification of the Study of Politics: Some Observations on the Behavioral Evolution in Political Science. In: *The Journal of Politics*, Vol. 69, 2007, No. 4, , pp. 897 – 907. ISSN 0022-3816.

CÍSAŘ, J. (2006). Epistemologie a „objektivita“ sociálnovědního poznání. In: *Mezinárodní vztahy*, Vol. 41, 2006, špec. číslo, pp. 32 – 37. ISSN 0323-1844.

ČERNÍK, V., VICENÍK, J. (2011). K otázke predmetu spoločenských vied. In: ŠUCH, J. (ed.): *K otázkam metodológie vied (spoločenských a prírodných)*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 5 – 26. ISBN 978-80-557-0311-4.

DOČEKALOVÁ, P., ŠVEC, K. a kol. (2010). *Úvod do politologie*. Praha : Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4.

DRUCKMAN, J. N., GREEN, D. P., KUKLINSKI, J. H., LUPIA, A. (2006). The Growth and Development of Experimental Research in Political Science. In: *American Political Science Review*, Vol. 100, 2006, No. 4, , pp. 627 – 635. ISSN 0003-0554.

DRULÁK, P. (2009). Metodologie výzkumu politiky: polemika s Karlem B. Müllerem. In: *Politologická revue*, Vol. XV., 2009, No. 1, pp. 79 – 85. ISSN 1211-0353.

DRULÁK, P. a kol. (2008). *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.

DUNNING, T. (2008). Improving Causal Inference. Strengths and Limitations of Natural Experiments. In *Political Research Quarterly*, Vol. 61, 2008, No. 2, , pp. 282 – 293. ISSN 1065-9129.

EASTON, D. (1957). Traditional and Behavioral Research in American Political Science. In: *Administrative Science Quarterly*, Vol. 2, 1957, No. 1, , pp. 110 – 115. ISSN 0001-8392.

GARAND, J. C. (2005). Integration and Fragmentation in Political Science: Exploring Patterns of Scholarly Communication in a Divided Discipline. In: *The Journal of Politics*, Vol. 67, 2005, No. 4, pp. 979 – 1005. ISSN 0022-3816.

HEYWOOD, A. (2008). *Politologie*. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-115-1.

HOLZER, J., PŠEJA, P. (2007). Na cestě ke světlým zítřkům aneb česká politologie patnáct let po. In: *Politologický časopis*, Vol XIV, 2007, No. 1, , pp. 61 – 70. ISSN 1211-3247.

HOLZER, J., CHYTILEK, R., PŠEJA, P., ŠINDELÁŘ, M. (2009a). Jaká se produkuje politická věda? Tematická analýza publikací v českých recenzovaných politologických časopisech. In: *Politologický časopis*, Vol. XVI., 2009, No. 2, pp. 91 – 115. ISSN 1211-3247.

HOLZER, J., CHYTILEK, R., PŠEJA, P., ŠINDELÁŘ, M. (2009b). Kým a kde se produkuje česká politická věda. Personálně-institucionální analýza publikací v českých recenzovaných politologických časopisech. In: *Středoevropské politické studie*, Vol. XI, 2009, No. 2 – 3, pp. 107 – 132. ISSN 1212-7817.

CHARVÁT, J. (2009). Úvahy nad otázkou platnosti Duvergerových hypotéz. In: *Slovenská politologická revue*, Vol. IX, 2009, No. 2, pp. 96 – 106. ISSN 1335-9096.

KING, G. (1990). On Political Methodology. In *Political Analysis*, Vol. 2, 1990, No. 1, pp. 1 – 29. ISSN 1047-1987.

KOPER, J. (1998). Politická věda – áno či nie? Závěry teoretickej diskusie v 60. rokoch na stránkach časopisu Nová Mysl. In: FREMAL, K. (ved. red.): *Acta Universitatis Matthiae Belii. Zborník Fakulty humanitných vied. Sekcia spoločenskovedná 2*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 1998, s. 95 – 110. ISBN 80-8055-173-1.

KOUBA, K. (2011). *Metody príčinného vysvetlení v kvalitatívnom politologickom výskumu. Dizertační práce*. Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra politologie a evropských studií, 2011.

KULAŠIK, P. (2007). *Politológia*. 2. vyd. Hlohovec : Efekt – Copy, 2007. ISBN 978-80-969820-8-0.

LAL GOEL, M. (1988): *Political Science Research. A Methods Handbook*. Iowa : Iowa State University, 1988. ISBN 0-8138-1439-1.

LANDMAN, T. (2003). *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*. 2. vyd. Londýn : Routledge, 2003. ISBN 0-415-27270-X.

LIDÁK, J., KOGANOVÁ, V. (2000). *Politológia pre ekonómov*. 2. vyd. Bratislava : Sofa, 2000. ISBN 80-85752-49-2.

LOWI, T. J. (1992). The state in political science: How we become what we study. In: *The American Political Science Review*, Vol. 86, 1992, No. 1, , pp. 1 – 7. ISSN 0003-0554.

MAHONEY, J., GOERTZ, G. (2006). A Tale of Two Cultures: Contrasting Quantitative and Qualitative Research. In: *Political Analysis*, Vol. 14, 2006, No. 3, , pp. 227 – 249. ISSN 1047-1987.

MARTINKOVIČ, M. (2007). Význam a štatút politickej vedy. In: ZÁLEŠÁK, T., KRIŠTOF, P., MARTINKOVIČ, M.: *Politická veda a politická filozofia. Výber aktuálnych problémov*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2007, s. 9 – 38. ISBN 978-80-8082-165-4.

McDERMOTT, R. (2002). Experimental Methods in Political Science. In: *Annual Review of Political Science*, Vol. 5, 2002, pp. 31 – 61. ISSN 1094-2939.

McGRAW, K. M. (1996). Political Methodology: Research Design and Experimental Methods. In: GOODIN, R. E., KLINGEMANN, H.-D. (eds.): *A New Handbook of Political Science*. New York : Oxford University Press, 1996, s. 769 – 786. ISBN 0-19-829471-9.

MILLER, T. C. (1990). Normative political science. In *Policy Studies Review*, Vol. 9, 1990, No. 2, pp. 232 – 246. ISSN 0278-4416.

MORTON, R. (1999). *Methods and Models. A Guide to the Empirical Analysis of Formal Models in Political Science*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. ISBN 0 521 63394 X.

MORTON, R. B., WILLIAMS, K. C. (2008). Experimentation in Political Science. In: BOX-STEFFENSMEIER, J. M., BRADY, H. E., COLLIER, D. (eds.): *The Oxford Handbook of Political Methodology*. New York : Oxford University Press, 2008, s. 339 – 356. ISBN 978-0-19-928654-6.

NORRIS, P. (1997). Towards a more cosmopolitan political science? In: *European Journal of Political Research*, Vol. 31, 1997, No. 1 – 2, pp. 17 – 34. ISSN 0304-4130.

OCHRANA, F. (2009). *Metodologie vědy. Úvod do problému*. Praha : Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1609-4.

ONDREJKOVIČ, P. (2007). *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu*. Bratislava : Veda, 2007. ISBN 978-80-224-09070-4.

ONDREJKOVIČ, P. (2008). *Interpretácia a vedecké vysvetľovanie v spoločenskovednom výskume. Príspevok k prekonávaniu ich marginalizácie*. Bratislava : Veda, 2008. ISBN 978-80-224-0997-1.

ONDRIA, P. (2005). Teoreticko-metodologické prístupy v súčasnej politickej vede. In: KOPER, Ján (ved. redaktor). *Aktuálne problémy teórie medzinárodných vzťahov a teórie politiky. Zborník príspevkov z II. teoretického seminára doktorandov v Banskej Bystrici 10. novembra*

2005. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005, s. 19 – 26. ISBN 80-8083-209-9.

ONDRIA, P. (2010). *Teórie a metódy empiricko-analyticko orientovanej politickej vedy*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. ISBN 978-80-8083-940-6.

ORR, S. K. (2005). New Technology and Research: An Analysis of Internet Survey Methodology in Political Science. In: *PS, Political Science & Politics*, Vol. 38, 2005, No. 2, pp. 263 – 267. ISSN 1049-0965.

POPPER, K. R. (1997). *Logika vědeckého zkoumání*. Praha : OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-45-3.

PUNCH, K. F. (2008). *Základy kvantitativního šetření*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-381-9.

ROBERTSON, D. (2004). *The Routledge Dictionary of Politics*. 3. vyd. Londýn : Routledge, 2004. ISBN 0-415-323770-0.

RYBÁŘ, M. (2011). *Politické strany a stranické systémy. Úvod do ich štúdia*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2011. ISBN 978-80-223-2992-7.

ŘÍCHOVÁ, B. (1997). Komparativní metoda v politologii. In: *Politologická revue*, Vol. 3, 1997, No. 2, pp. 3 – 34. ISSN 1211-0353.

ŘÍCHOVÁ, B. (2004). Metodologie politické vědy. In: CABADA, L., KUBÁT, M. a kol.: *Úvod do studia politické vědy*. 2. vyd. Praha : Eurolex Bohemia, 2004, s. 60 – 76. ISBN 80-86432-63-7.

ŘÍCHOVÁ, B. (2006). *Přehled moderních politologických teorií*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-177-8.

STANKIEWICZ, W. J. (2003). *Politická teorie a současný svět. Klasické koncepty ve věku relativismu*. Brno : CDK, 2003. ISBN 80-7325-014-4.

ŠANC, D. (2009). *Česká politologie – etablování oboru*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2009. ISBN 978-80-7043-803-9.

ŠINDELÁŘ, M. (2008). *Obráz české politologie na základě obsahové analýzy politologických periodik. Bakalářská práce*. Brno : Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra politologie, 2008. Bez ISBN.

ŠKALOUD, J. (2000). *Metodologie politické vědy*. Praha : Fakulta mezinárodních vztahů. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2000. ISBN 80-245-0069-8.

ŠTEFANČÍK, R. (2005). Metodológia spoločenských vied na príklade politológie. In: *Slovenská politologická revue*, Vol. 5, 2005, No. 2, pp. 1 – 12. ISSN 1335-9096.

ŠTEFANČÍK, R. (2012). Stretnutie redaktorov slovenských politologických časopisov. In: *Slovenská politologická revue*, Vol. 12, 2012, No. 2, pp. 148 – 150. ISSN 1335-9096.

THOMAS, G. (2005). The Qualitative Foundations of Political Science Methodology. In: *Perspectives on Politics*, Vol. 3, 2005, No. 4, pp. 855 – 866. ISSN 1537-5927.

WEBER, M. (1990). *Politika ako povolanie*. Bratislava : SPEKTRUM, 1990. ISBN 80-218-0055-0.